

Stanisław Pajka

---

15 lat Związku Kurpiów

Rocznik Mazowiecki 24, 199-203

2012

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanisław Pajka

15 lat Związku Kurpiów

Bogu na chwałę, Ojczyźnie na pożytek!
(z przemówienia Adama Chętnika
na I Zeździe Związku Puszczańskiego w 1920 r.)

Kilka przypomnień

Już od dawna były podejmowane działania na rzecz zjednoczenia organizacji Kurpiów w jedną organizację. Tuż po I wojnie światowej w 1919 r. grono świątłych miłośników Kurpiowskiej Puszczy Zielonej powołało Związek Puszczański. Jednym z głównych jego organizatorów był Adam Chętnik. Dzielnie pomagał mu dr Józef Psarski, ks. prałat Michnikowski – proboszcz parafii w Kadzidle, Józef Sobiech również z Kadzidła działacz Stronnictwa Narodowego, a potem poseł na Sejm II RP (1922–1927). Wielka szkoda, że ta pierwsza organizacja kurpiowska o zasięgu ogólnoregionalnym, która miała tak znakomite początki, istniała zaledwie pięć lat. Nadal jednak nie ustawano w wysiłkach na rzecz integracji Kurpiów w jeden związek. I oto na początku 1938 r. Kurp z Mątewicy koło Nowogrodu, Franciszek Piaścik, autor znakomitej pracy *Osadnictwo w Puszczy Kurpiowskiej*, porozumiał się z prof. Ludwikiem Krzywickim, Adamem Chętnikiem i ks. Władysławem Skierkowskim w sprawie utworzenia Związku Kurpiów. Być może, że ta cenna inicjatywa przyniosłaby zamierzone rezultaty, ale niestety, realizację zamierzeń przerwał wybuch II wojny światowej. Warto też wspomnieć, że w czasach PRL (po tzw. przemianach październikowych 1956) znów podjęto próbę integracji Kurpiów w jedną organizację pod nazwą Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Kurpiowskiej, ale i tym razem nie powiodło się.

Tak więc przez blisko 40 lat Kurpie nie mieli swojego ogólnoregionalnego stowarzyszenia. Tymczasem w innych regionach Polski np. na Podhalu czy na Kaszubach działały prężnie wiele lat tego typu stowarzyszenia regionalne. Dopiero w początkach 1996 r., już w okresie głębokich przemian ustrojowo-politycznych w Polsce, w gronie rdzennych rodaków z Puszczy Zielonej zaczęła kiełkować myśl

o założeniu własnego stowarzyszenia – Związku Kurpiów. Po kilku miesiącach żmudnych starań w dniu 6 lipca 1996 r. odbył się w Ostrołęce założycielski Zjazd Związku Kurpiów z udziałem ponad 300 uczestników, w tym bardzo wielu rodaków z Kurpiowszczyzny i liczne grono gości z różnych stron Polski.

Start nowo powstałego stowarzyszenia

Na początku, choć napotykał liczne przeszkody, Związek podjął wiele cennych inicjatyw na rzecz ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowo-historycznego rodzinnego regionu. W 1997 r. ukazał się I tom monumentalnego dzieła ks. Władysława Skierkowskiego *Puszcza Kurpiowska w pieśni* – w opracowaniu Henryka Gadomskiego, ówczesnego prezesa Zarządu Głównego Związku Kurpiów. W tymże roku odbyło się pierwsze pięciodniowe seminarium dla nauczycieli-regionalistów nt. „Edukacja regionalna na Kurpiowszczyźnie”. Młody Związek nie ustawał w działaniu. Wystarczy wspomnieć, że w latach 1998–2000 zorganizowano szereg ważnych konferencji naukowych o zasięgu ogólnoregionalnym, jak np.:

- „Z dziejów Kurpiowskiej Puszczy Zielonej”;
- „Agroturystyka – szansą rozwoju Kurpiowszczyzny”;
- „Brat Zeno – Apostoł Puszczy Zielonej”;
- „Tożsamość Kurpiów u schyłku XX wieku. Wyzwania i zagrożenia”;
- „Losy Kurpiów na Warmii i Mazurach”.

Inicjatywami wielce ożywiającymi dumę regionalną były: I Zjazd Rodaków i Przyjaciół Ziemi Kurpiowskiej (28-29 sierpnia 1999) oraz I Zjazd Księży Rodaków Kurpiowszczyzny (18 września 1999). Któryś z dziennikarzy owe zjazdy określił wręcz jako fenomen historyczny. W tym też czasie były corocznie organizowane w okresie wakacji seminaria dla nauczycieli-regionalistów oraz spotkania w wielu szkołach, poświęcone historii i kulturze Kurpiów. Również w tych początkowych latach istnienia Związku odbywały się cykliczne spotkania pt. „Kurpie – nasza mała ojczyzna dawniej i dziś”. W ramach tego cyklu wystąpili m.in. śp. Stanisław Ceberek, Jerzy Dobek, Henryk Dykty, Stanisław Kurpiowski, śp. Witold Popiołek, ks. prof. Henryk Kietliński, Stanisław Sieruta. W okresie czterech lat wydano sześć publikacji, m.in. I i II tom dzieła ks. Władysława Skierkowskiego *Puszcza kurpiowska w pieśni*; Leszka Czyża *Pusco ty moja. Gadki kurpiowskie*; Wincentego Szydlika *Osadnictwo kurpiowskie na Puszczy Białej*; oraz *Losy Kurpiów. Sukcesy i porażki* w opracowaniu Stanisława Pajki. Poza tym młody Związek intensywnie zajmował się rozbudowaniem struktur, kontaktami z władzami różnych szczebli, zdobywaniem środków na swoją działalność. Próbował też zainteresować sprawą rodaków Kurpiowszczyzny zamieszkałych w USA m.in. przez odezwy zamieszczane w różnych pismach polonijnych.

Jak widać, narodziny Związku Kurpiów w 1996 r. zaowocowały wieloma cennymi inicjatywami na rzecz odradzania jak najszerzej pojętej tożsamości regionalnej. Wielu rodaków Ziemi Kurpiowskiej włączyło się w prace nowo powstałego stowarzyszenia, a byli to: Adam Białczak, śp. Mirosław Bednarczyk, Stanisław Dawidczyk, Edward Kaczyński, śp. Bolesław Kacprzyński, Marian Kraśniewski,

Witold Kuczyński, Józef Kur, Stanisław Kurpiewski, Władysław Ścibek, Marian Wyrębek, Władysław Zera, Tadeusz Żebrowski. Szczególnie nie szczędził swojego czasu Henryk Gadomski, wiceprezes, a później prezes Zarządu Głównego Związku Kurpiów oraz Tadeusz Grec, który odbył dziesiątki spotkań z młodzieżą szkolną. Bardzo też przyczynił się do rozwoju młodego Związku śp. ks. bp Edward Samsel. W początkowych latach był niejako jego kapelanem.

Dalszy etap działalności

Po II Walnym Zjeździe Związku Kurpiów (19 sierpnia 2000) rozpoczął się nowy okres. Nastąpiła zmiana pokoleniowa. Od 2000 r. (przez 11 lat) Związkowi nieprzerwanie prezesuje mgr inż. Mirosław Grzyb – rodak z Lipowego Lasu w gm. Baranowo (jako inżynier budownictwa zawodowo od 1994 r. prowadzi własną firmę projektowo-budowlaną pod nazwą „Ostrprojekt”). We władzach Związku prezentowane jest dziś licznie młode pokolenie. Ze „starej gwardii” działają już tylko niektórzy, jak np. Henryk Gadomski, Tadeusz Grec, Marian Kraśniewski.

W ostatnich latach, za czasów prezesury Mirosława Grzyba, dużo zmieniło się w Związku Kurpiów. Jest realizowanych szereg nowych, ważnych inicjatyw. I tak corocznie (od 2001) przyznawane są nagrody Prezesa Związku Kurpiów osobom, instytucjom, firmom i przedsiębiorcom za szczególne zasługi na niwie społecznej w szerzeniu historii kultury Kurpiowszczyzny. Od 2002 r. te zaszczytne wyróżnienia – zwane „Kurpiowskimi Oskarami” – wręczane są na uroczystej gali w Ostrołęckim Centrum Kultury. Do tej pory zostało przyznanych ponad 90 „Oskarów”. O dużym znaczeniu jest też fakt, że już od dziewięciu lat Związek wydaje dwumiesięcznik „Kurpie” w nakładzie tysiąca egzemplarzy. Do tej pory ukazało się 45 numerów. Niewątpliwie pismo, jedyne tego typu na Kurpiowszczyźnie, dobrze służy umacnianiu tożsamości regionalnej i promocji małej kurpiowskiej ojczyzny.

Ważnym też elementem działalności Związku są tzw. „Dni Kultury Kurpiowskiej”, organizowane poza granicami rodzinnego regionu. Tego typu imprezy, połączone zwykle z występami ludowych zespołów i z degustacją tradycyjnych potraw, odbywają się już od kilku lat w Szczytnie, Olsztynie, Warszawie, Mikołajkach. Imprezy te budzą dumę regionalną i integrują rodaków Ziemi Kurpiowskiej osiadłych w różnych stronach Polski.

Związek stara się na różne sposoby przywoływać pamięć o historii i kulturze rodzinnego regionu. Podobnie jak dawniej, również i obecnie organizowane są konferencje naukowe. W ostatnich latach podejmowały one następujące tematy:

- Ks. Władysław Skierkowski – kurpiowski Kolberg;
- Osadnictwo Kurpiów i Kresowiaków na Warmii i Mazurach po II wojnie światowej;
- Życie i twórczość Henryka Syski – pisarza Mazowsza, Kurpi, Warmii i Mazur;
- Kurpie jako region na mapie historyczno-kulturowej Polski;
- Maria Zywirska – badacz dziejów Puszczy Białej;
- Kultura językowa Kurpiów.

Związek ma również znaczące dokonania na polu wydawniczym. Od 2000 r. ukazało się ponad 20 publikacji książkowych o tematyce regionalnej, m.in.:

– ks. Władysław Skierkowski, *Puszcza Kurpiowska w pieśni*, opracował Henryk Gadomski;

– Stanisław Pajka, *Wpisani w Kurpiowszczyznę i w życie moje*;

– Adam Chętnik *Puszcza Kurpiowska* (reprint);

– Ludwik Krzywicki, *Kurpie* (reprint);

– *Legendy i podania Kurpiów* (praca zbiorowa);

– Władysław Karaszewski, *Kurpiowska ballada*.

Stało się już tradycją, że wydawnictwa Związku są okazją do spotkań w gronie miłośników literatury regionalnej.

Zasługuje również na uwagę i to, że Związek włączył się do prowadzonych od wielu lat prac badawczych nad „mową kurpiowską” przez prof. Jerzego Rubacha, wybitnego językoznawcę o międzynarodowej renomie. W tym wielkim trudzie badawczym pomagało mu wielu Kurpiów, m.in. Tadeusz Grec, Stanisław Sieruta, Henryk Gadomski, Leszek Czyż. W 2010 r. ukazała się pionierska książka prof. Jerzego Rubacha *Zasady pisowni kurpiowskiego dialektu literackiego*. Cieszy fakt, że wedle reguł opisanych w tej książce ukazała się niedawno publikacja Henryka Gadomskiego *Śpiewnik kurpiowski*. Związek zorganizował dla 300 osób, w większości dla nauczycieli, kurs pisowni dialektu kurpiowskiego. Można zatem mieć nadzieję, że dialekt kurpiowski nie zaginie i będzie mógł być nauczany w przedszkolach oraz szkołach, co pozwoli zachować „mowę kurpiowską” dla przyszłych pokoleń.

Związek Kurpiów zrzesza ponad 300 członków indywidualnych i 30 zbiorowych. Jego oddziały istnieją nie tylko w rodzinnym regionie, ale także i poza jego granicami, m.in. w Warszawie, Olsztynie, Szczytnie, Mikołajkach. Godzi się też wspomnieć, że Związek już od kilku lat ma swojego kapelana w osobie ks. kanonika Wiesława Białczaka, proboszcza parafii p.w. Nawiedzenia NMP w Ostrołęce. Od dawna jest też Związek wpisany do rejestru organizacji pożytku publicznego, prowadzi własną stronę internetową, posiada nowoczesny sprzęt (m.in. komputery, laptop, rzutnik multimedialny).

Po 15 latach swojej działalności Związek Kurpiów przez swoje różnorodne inicjatywy na polu regionalnym zdołał wyraźnie wpisać się nie tylko w pejzaż kulturowy rodzinnego regionu, ale także zaznaczyć swoją obecność w ogólnopolskim ruchu społeczno-kulturalnym. Wymownym tego przykładem jest przyznanie Związkowi Kurpiów w 2004 r. – w dniu Święta Niepodległości – prestiżowej nagrody „Pro Publico Bono” za działalność w dziedzinie upowszechniania dziedzictwa narodowego.

Przedstawione dokonania Związku Kurpiów są zasługą wielu działaczy zarówno starszego pokolenia, jak i młodszej generacji. Oczywiście, że nie wszystko zadawała, niektóre inicjatywy mogą budzić dyskusje, ale cokolwiek by nie powiedzieć, to jednak nie sposób nie zauważyć, że Związek Kurpiów od 15 lat podąża nieustannie drogą rozwoju. Ten fakt jest godny podkreślenia, zważywszy na wcześniejsze wielokrotnie podejmowane próby zjednoczenia rodaków Ziemi Kurpiowskiej w jednym stowarzyszeniu. Wtedy owe próby nie powiodły się, a tymczasem obecny Związek liczy już sobie 15 lat i nie ustaje w działaniu.

Na końcu ośmielam się podzielić z Czytelnikami osobistą refleksją. Od samego początku, w miarę swoich możliwości, starałem się pomagać Związkowi. Głęboko ufam, że Związek Kurpiów, z którym związałem znaczną część swojego życia, będzie nadal służył wiernie swojej małej – kurpiowskiej Ojczyźnie. W tym nieustającym marszu w przyszłość niech wskazaniem dla Związku Kurpiów będą słowa naszego wielkiego rodaka – papieża Jana Pawła II:

Wyzwólcie w sobie chęć zachowania tożsamości, ochrony wartości regionalnych, sami zadbajcie o wasze kulturowe tradycje. Pielęgnujcie swoją odrębność lokalną. Jest to najbliższy nam świat, w którym żyjemy na co dzień.

ABSTRACT

The association – *Union of Kurpie* was founded in 1997. It represents the compact ethnographical group living in the Mazovia from 18th century. The author discusses the activities, contribution to the identity of the region, the writings of eminent members.

*

Stanisław Pajka, dr nauk humanistycznych, pedagog, socjolog, animator życia społecznego i kulturalnego w regionie kurpiowskim. Inspirator założenia (powołania) Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego i Związku Kurpiów. Autor kilku książek i ponad 400 artykułów i publikacji prasowych.